

Sigurd Paulsen Vie

Et sjøslag på Stortinget

Hvalfredning på Finnmarkskysten i 1880

Fordypningsoppgave i Lektorutdanning i historie for trinn 8-13

Veileder: Pål Thonstad Sandvik

Mai 2024

Sigurd Paulsen Vie

Et sjøslag på Stortinget

Hvalfredning på Finnmarkskysten i 1880

Fordypningsoppgave i Lektorutdanning i historie for trinn 8-13
Veileder: Pål Thonstad Sandvik
Mai 2024

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for moderne samfunnshistorie

Kunnskap for en bedre verden

Innholdsfortegnelse

Del 1: Innledning og problemstilling	2
<i>Konflikten mellom hvalfangerne og fiskerne</i>	2
<i>Tidligere forskning</i>	3
<i>Fremgangsmåte og primærkilder</i>	4
Del 2: Forholdene rundt hvalsaken	5
<i>Svend Foyn og den første loven</i>	5
<i>Hvalfangstens bakteppe</i>	6
Vitenskapelige reformer	6
Grenseproblematikk.....	7
<i>Undersøkelsene til Georg Ossian Sars</i>	8
Del 3: Behandlingen på Stortinget	8
<i>Saksgangen på Stortinget i 1880</i>	8
<i>Den kongelige proposisjonen</i>	9
<i>Næringskomiteen</i>	9
Georg Ossian Sars og Svend Foyn sine uttalelser.....	10
<i>Konklusjonen til næringskomiteen</i>	11
<i>Debatten på Odelstinget begynner</i>	12
<i>Odelstinget gjenopptar debatten</i>	13
<i>Konklusjonen til Odelstinget</i>	14
<i>En drøfting rundt debatten på Odelstinget</i>	15
<i>Lagtinget og grensen til Russland</i>	16
<i>Hvem stemte hva på Stortinget?</i>	17
Del 4: Fiskere, vitenskap, grenser og forurensing	18
<i>Hvorfor var fiskerne så kritiske til hvalfangsten og vitenskapen?</i>	18
<i>Hvorfor var stortingsrepresentantene så ambivalente til vitenskapen?</i>	19
<i>Hvorfor var grensen til Russland et så viktig tema i en lov om fredning av hval?</i>	21
<i>Hvalfredning og sjøgrensen</i>	22
<i>Opposisjon eller politisk enighet?</i>	23
<i>Hvalfredning og forurensing</i>	24
<i>Skadedyr og nytte dyr</i>	25
Oppsummering og avslutning	26
Kilder og litteratur:	29
<i>Bibliografi:</i>	29
<i>Primærkilder:</i>	30

Del 1: Innledning og problemstilling

I hvalfangstens historie er det vanlig å regne med en tid før og etter Svend Foyn. Han var mannen som moderniserte hvalfangsten. Foyn var den første som lyktes i å skyte hval med granatharpun. Sammen med dampdrevne hvalbåter begynte han med hvaljakt i stor stil.¹ Foyn etablerte sin bedrift i Varangerfjorden på Finnmarkskysten på midten av 1800-tallet og startet da den første perioden i den moderne hvalfangsten. Samtidig som han startet opp sin fangst oppsto det et ønske om regulering fra fiskerne i Finnmark sin side. Det var nemlig mange som mente at hvalfangsten ødela for det vanlige fisket.² I 1879 kom det derfor et lovforslag om å frede hvalen for å beskytte fiskenæringen.³ I ettertid kan kanskje loven fra 1880 bli sett på som relativt mild. Den kan og bli sett på som et kompromiss mellom fiskerne og hvalfangernes krav. Likevel kan den ha vært et viktig steg mot den reguleringen av hvalfangsten som kom senere.

I denne oppgaven skal jeg undersøke hva som var bakgrunnen og hvilke argumenter som lå til grunn for fredning av hval på Finnmarkskysten i 1880. For å svare på dette spørsmålet skal jeg gå gjennom stortingsforhandlingene fra samme år, samt se på hva som kan ha vært bakgrunnen for de argumentene som ble brukt. Stortingsforhandlingene består av den kongelige proposisjonen, næringskomiteens innstilling og debatten i Odelstinget og Lagtinget. Disse dokumentene vil ligge til grunn for oppgavens undersøkelse av debatten på Stortinget og andre historiske hendelser.

Konflikten mellom hvalfangerne og fiskerne

På Finnmarkskysten var det mange som var avhengige av loddefisket som pågikk fra januar til mai.⁴ Loddefisket har navn etter den lille laksefisken lodde som siger inn til land i vårmånedene. Torsken spiste på disse store stimene og fulgte derfor loddets inn til land. Loddefisket var ofte uforutsigbart og fangsten kunne variere mye fra år til år. Konflikten oppsto fordi mange trodde at hvalen hadde noe med fiskeinnsiget å gjøre. Lenge mente man at det var hvalene som drev fisken inn til land. Det kan spores helt tilbake til vikingtiden. I «Kongespeilet» ble det skrevet om en hvalart som drev sild og annen fisk inn til land.⁵ Samtidig som Foyn startet opp hvalfangsten på Finnmarkskysten kom det flere dårlige år for

¹ Johnsen, A, O. (1959). *Den moderne hvalfangsts historie: opprinnelse og utvikling: Finnmarksfangstens historie 1864-1905*. (BD. I) Aschehoug: 131

² Ibid: 382

³ Ibid: 384

⁴ Johnsen 1959: 374

⁵ Brøgger, A, W. (1947). *Kongespeilet: en oversettelse*. Aschehoug: 23

fiskerne. Derfor var det mange som mente at hvalfangerne ødela for fiskenæringen ved å drepe hvalen og på den måten forhindre lodden i å komme til land. På grunn av misnøyen blant fiskerne kom det et lovforslag om å frede hvalen fra Christian Andreasen. Han var lensmann i kommunen Nesseby og representant fra landkretsen Finnmark på Stortinget.⁶ I 1880 ble hvalsaken tatt opp på Stortinget.

Lovforslaget gikk ut på at hvalen i Finmarkens amt skulle bli fredet fra januar til slutten av mai. Det var i denne perioden loddefisket foregikk. Det skulle være forbudt å skyte eller drepe hval innenfor en grense på en geografisk mil fra siste holme eller skjær som ikke var dekket av vann.⁷ En geografisk mil var en lengdeenhet som ble brukt i Skandinavia og var på omtrent 7420 meter.⁸ I Varangerfjorden hvor Svend Foyn hadde sin base, skulle det trekkes en linje fra Vardø til Grense-Jakobselv. Fredningssonen skulle måles en geografisk mil ut fra denne linjen.⁹ Hvalsaken var preget av fiskernes misnøye og deres ønske om å beskytte fiskenæringen.¹⁰ På den andre siden mente hvalfangerne med Svend Foyn i spissen, og delvis vitenskapsmennene, at hvalene ikke hadde noe med fiskens innsig å gjøre. Det derfor ikke var nødvendig å innskrenke fangsten.¹¹ Dette var de viktigste sidene av debatten på Stortinget, men hvalsaken falt og sammen med et urolig politisk klima på 1880-tallet og flere viktige hendelser i norsk historie. Noen viktige momenter var vitenskapelig skepsis, modernisering, Norge sitt forhold til Russland og grenseproblematikk. Man kan derfor anta at dette hadde en innvirkning på debatten rundt hvalsaken.

Tidligere forskning

Gjennom årene har det blitt skrevet mye om hvalfangst. Et sentralt arbeid er trebindsverket «*Den moderne hvalfangsts historie*» som ble skrevet av historikerne Arne Odd Johnsen og Johan Nicolay Tønnessen. Disse bøkene ble skrevet mellom 1959 og 1970 og er et grundig historisk arbeid. Verkene var i stor grad basert på primærkilder. Bøkene kan muligens bli sett på som en sympatisk fremstilling av hvalfangsten siden de i liten grad har en kritisk tilnærming til denne perioden. Arbeidet var og sponset av ulike hvalfangerselskap, som kan ha påvirket den historiske vinklingen.¹² Bøkene til Johnsen og Tønnesen er likevel det mest

⁶ Lindstøl, T. (1914). *Stortinget og statsraadet 1814-1885*. (Bd. 2). Steen'ske bogtrykkeri: 419

⁷ Oth. Prp. No. 23. (1880). *Om udferdigelse af en lov angaaende fredning af hval i Finnmarkens amt*: 1

⁸ Hofstad, K. (2023, 22. januar). Geografisk mil. I *Store norske leksikon*.

⁹ Oth. Prp. No. 23. 1880: 13

¹⁰ Ibid: 8

¹¹ Johnsen 1959: 382

¹² Ibid: 9

verdifulle verket vi har om den norske hvalfangsten i denne perioden. Det gir et unikt i innblikk i oppstarten til den moderne hvalfangsten på Finnmarkskysten. I senere tid har det blitt vanligere å undersøke de dystre sidene av hvalfangsten, blant annet ved å se på rovdriften av dyrene og arbeidernes vilkår. En relevant bok er «*Hvaleventyret: hvordan vi nesten utryddet det største dyret som har levd*» av Andreas Tjernshaugen. Et annet eksempel er «*Utryddelsen*» av Espen Ytreberg.

I oppgaven har jeg og brukt flere historiske verk som på ulike måter behandler Norges historie. Noen viktige temaer har vært grenser, politikk, næringsreformer og vitenskap. Noen sentrale verk er *Pomor: Nord-Norge og Russland gjennom tusen år* av Einar Niemi fra 1992 og *Norsk utanrikspolitikk etter 1814* av Roald Berg fra 2016. Disse bøkene har vært gode sekundærkilder for å forstå Norge sitt forhold til Russland og den omdiskuterte grensen. *Havet, fisken og vitenskapen* som ble skrevet av Vera Schwach i 2000 har vært nyttig for å forstå hvilket forhold befolkningen kan ha hatt til vitenskapelige undersøkelser og fiskerinæringen på 1800-tallet. *Norges fiskeri- og kysthistorie: En næring i omforming* med Nils Kolle som redaktør fra 2014 har vært nyttig for å forstå endringene i fiskenæringen på slutten av 1800-tallet og hvordan fiskerne kan ha reagert på disse. Denne boken har størst fokus på perioden etter 1880, men den har likevel vært nyttig for å forstå hva som kan ha ligget bak opinionen til fiskerne i Nord-Norge. De nevnte bøkene konsentrerer seg ikke spesielt om hvalsaken. Likevel har verkene gjerne enkeltkapitler som er innom hvalfredningskonflikten og de er derfor nyttige som sekundærkilder for å få en bedre forståelse om debatten på Stortinget.

Debatten på Odelstinget og Lagtinget har det ikke blitt skrevet utfyllende om tidligere. I bind I av verket til Johnsen og Tønnesen blir en oppsummering av hovedargumentene i Odelstinget nevnt. Det blir imidlertid ikke skrevet grundig om debatten om hvalsaken.

Fremgangsmåte og primærkilder

Da jeg begynte å tenke på hva jeg kunne skrive fordypningsoppgave om landet jeg relativt fort på temaet hvalfangst. Jeg begynte å lese meg opp på historien om hvalfangsten på Finnmarkskysten og ble overrasket da jeg oppdaget at det allerede i 1880 kom en lov som fredet hvalen i store deler av året. Dette så ut som en svært moderne lov og det kan og virke rart når Norge var med på å nesten utrydde hvalen langs Finnmarkskysten og Antarktis i løpet av de neste tiårene. Jeg bestemte meg derfor for å undersøke hva som lå bak denne fredningen.

Oppgaven har blitt til gjennom empirisk arbeid og den er i stor grad basert på analyse av historiske dokumenter, samt gjennomgang av sekundærlitteratur. Oppgaven strekker seg over en relativt kort periode. Hovedfokuset er på året 1880 og hva som kan ha ledet frem til hvalfredningsloven. De viktigste primærkildene er stortingsforhandlingene fra 1880 og ble lest i sin originalversjon. De ble behandlet kronologisk og er presentert på samme måte i teksten. Først undersøkte jeg den kongelige proposisjonen. Videre undersøkte jeg næringskomiteens innstilling og hva som lå til grunn for deres beslutning. Til slutt ble debatten på Odelstinget og Lagtinget behandlet og hva som lå bak argumentene der. De nevnte dokumentene viser hva representantene på Stortinget mente var viktig å diskutere når det skulle vedta hvalfredningsloven. De gir derfor et godt utgangspunkt når man skal lete frem sekundærlitteratur som kan belyse de ulike diskusjonsområdene.

Kildematerialet er på mange måter todelt, og det er en forskjell på de ulike kildene som har blitt brukt i denne oppgaven. Proposisjoner, dokumenter, innstillinger og beslutninger er relativt gode kilder på grunn av deres funksjon i samtiden. De er offentlige dokumenter utgitt av myndighetene og lovarbeid har i lang tid blitt sett på som gode historiske kilder.¹³ Den andre delen av kildene er forhandlingene på Odelstinget og Lagtinget. De kan være preget av en mer retorisk tone som ble brukt for å overbevise. Representantene på Stortinget var delvis valgt inn på grunn av deres evne til å formidle sine meninger. Samtidig var de opptatt av at det som ble sagt skulle være riktig og objektivt.¹⁴ Likevel kan de ha blitt påvirket av den engasjerende debatten om hvalfredning og det kan derfor være innslag av overdrivelser og subjektive meninger. Dokumentene er likevel gode historisk kilder for å vise diskursen som ble brukt rundt saken. Samtlige av kildene blir derfor betydningsfulle for denne oppgaven.

Del 2: Forholdene rundt hvalsaken

Svend Foyn og den første loven

Da Svend Foyn startet opp sin bedrift var det fortsatt Magnus Lagabøtes lov fra 1274 som gjaldt når man fanget hval. Den gamle loven tok lite hensyn til fangeren av hvalen, men Kongen hadde krav på halve verdien til dyret. På grunn av den nye næringen oppsto det fort et

¹³ Melve, L. (2018). *Kildekritikk – en kort historikk*, i Melve, L. & Ryymen, T. (red.). *Historikerens arbeidsmåter* (s. 35-43). Oslo: Universitetsforlaget: 36

¹⁴ Stortinget. (2024, 5. februar). *Politisk arena*. Stortinget.no. <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Arbeidet/Moter-og-vedtak/>

ønske om en revisjon av lovgivningen og det kom en ny lov i 1863. Den fratok mye av kongens krav, men samtidig fikk finneren av hvalen rett på mye av dyrets verdi. Det var nemlig slik at dersom hvalfangere (dvs Svend Foyn) hadde skutt og drept en hval, og dyret ble funnet av en annen person, hadde finneren krav på opptil 2/3 av hvalens verdi.¹⁵ Siden loven i stor grad vektla finnerens krav på hvalen ønsket Foyn en ny lov som tok mer hensyn til hvalfangerne. Gjennom sin innflytelse på stortinget fikk han viljen sin. I 1868 kom det en lov som fastslo at finneren av hvalen bare hadde krav på ¼ av hvalens verdi. Den nye loven gjorde og at Foyn kunne drive fri fangst langs nesten hele kysten til alle tider.¹⁶ Med unntak av fiskebankene mens torskefisket pågikk.¹⁷

Når Svend Foyn revolusjonerte hvalfangsten med granatharpunen endret han både den nasjonale tilnærmingen til hvalfangst og lokalsamfunnet på Finnmarkskysten. Takket være den nye lovgivningen, ble fangsten svært dominerende. Foyn hadde og enerett på fangst langs Finnmarkskysten på grunn av patentet på granatharpunen.¹⁸ Dette gjorde Foyn svært rik og ga ham mye innflytelse. Særlig i saker om hvalfangst, men og på Stortinget gjennom sin kontakt med representanten fra Tønsberg.¹⁹ Han ble derfor en sentral figur i debatten rundt hvalfredning. På Finnmarkskysten ble Varangerfjorden preget av hvalbåter som konkurrerte om plassen med fiskerne og fjorden ble forurenset av hvalkadavre og tranlukt fra fabrikkene.²⁰ Den nye næringsveien kom derfor i konflikt med befolkningen som bodde der fra før. Johan Blackstad var stortingsrepresentant for byene Hammerfest, Vardø og Vadsø.²¹ Han skildret Svend Foyn som hardtarbeidende, men også sta og vanskelig.²² Dette kan ha bidratt til å dyrke den konflikten som skulle oppstå mellom hvalfangerne og fiskerne i hvalfredningssaken.

Hvalfangstens bakteppe

Vitenskapelige reformer

Dette var en periode der tidens forhold til vitenskapen kan ha påvirket diskusjonen rundt fredning av hval. Vitenskapen var enda ikke brukt som hovedforklaring på hva som skjedde i naturen. Det var fortsatt vanlig å lene seg på erfaringer, eller til og med overtro for å forstå

¹⁵ Johnsen 1959: 367

¹⁶ Ibid: 372-373

¹⁷ Kalland, A. (2014). *Hval og hvalfangst på Vestlandet 1600-1910*. Novus forlag: 230

¹⁸ Jacobsen, A. (2008). *Svend Foyn: fangspioner og nasjonsbygger*. Aschehoug: 234

¹⁹ Johnsen 1959: 370

²⁰ Ibid: 374

²¹ Lindstøl 1914: 420

²² Beh. O.tid. 394. (1880, 29. mai). *Ang. Lov om fredning af hval*. Odelstinget: 394-395

ulike hendelser.²³ For eksempel for å forklare fiskens innsig til land. På 1800-tallet oppsto det derimot en ny bevegelse som prøvde å utvikle og forstå Norge sine næringsveier gjennom vitenskapelige undersøkelser.²⁴ Man var både opptatt av å øke Norges nasjonale rikdom, men også velferden til innbyggerne. Statens ønske om en økonomisk utvikling kan derfor ha bidratt til å skape et skille mellom fiskerne og hvalfangerne. På en side ville man bevare og utvikle en næringsvei, på en annen side ville man støtte og bygge opp en svært lønnsom bedrift.

Grenseproblematikk

Et annet perspektiv som kan ha vært med på å forme debatten rundt hvalfredningen var Norges egne grenseforhold og forholdet til andre nasjoner. Grenseforholdet til Russland var spesielt viktig. Det var lenge stor usikkerhet rundt grensene til Norge. Både i Nord-Norge og ute på havet. I Nord-Norge var det stor tilflytting av finske nybyggere.²⁵ Denne gruppen skapte en usikkerhet blant lokalbefolkningen. Samtidig var det flere på Stortinget som var bekymret for at beboerne langs Finnmarkskysten følte en tilhørighet til Russland.²⁶ Dette ble og uttrykt eksplisitt i debatten. Johan Sverdrup var representant fra landkretsen Akershus amt.²⁷ Han var en sentral politiker på 1800-tallet og var også viktig for innføringen av parlamentarismen i Norge.²⁸ Han var bekymret for at befolkningen i nord ville vende seg til Russland hvis den ikke fikk gjennomslag for sitt ønske om å frede hvalen.²⁹

Det var og usikkerhet rundt sjøgrensen langs den norske kysten. Danmark-Norge hadde siden 1812 hevdet en territorialgrense på en geografisk mil utenfor norskekysten. Det tilsvarer omtrent 7,4 kilometer eller 4 nautiske mil ut fra den ytterste holmen som ikke var dekket av havet.³⁰ Dette var lenger enn mange andre nasjoner satte sine grenser og det kan ha vært kontroversielt å gjøre krav på så store områder. Representant Torkild Halvorsen Aschehoug tok opp dette på Lagtinget. «At sjøgrænsen strækker sig en norsk sjømil fra land er det paastand som ikke indrømmes fra alle kanter; der er sjømagter, som sætter grænsen i

²³ Schwach, V. (2000). *Havet, fisken og vitenskapen: Fra fiskeriundersøkelser til havforskningsinstitutt 1860-2000*. Havforskningsinstituttet: 33

²⁴ Schwach 2000: 36

²⁵ Eriksen, K, E. & Niemi, E. (1981). *Den finske fare: Sikkerhetsproblemer og minoritetspolitikk i nord 1860 – 1940*. Universitetsforlaget: 31

²⁶ Berg, R. (2016). *Norsk utanrikspolitikk etter 1814*. Samlaget: 37

²⁷ Lindstøl 1914: 415

²⁸ Arntzen, G, J. (Red.). (2005). *Norsk biografisk leksikon 9 Sundt-Wikborg: Johan Sverdrup*. Gyldendal: 48

²⁹ Beh. O.tid. 394. (1880, 29. mai): 412

³⁰ Bjørge, N. Rian, Ø & Kaartvedt, A. (1995) *Selvstendighet og union fra middelalderen til 1905*. (Bd. 1). Universitetsforlaget: 316

meget kortere avstand». ³¹ Den internasjonalt godkjente grensen var nemlig bare 3 nautiske mil, eller 5.5 kilometer ut i havet. ³² Den brede sjøgrensen kan ha gjort det vanskelig for representantene på Stortinget å vedta en lov langs Finnmarkskysten. Delvis fordi de ikke ønsket å krenke Russland sine grenser, men og fordi de ikke visste hvor Norges grenser egentlig gikk.

Undersøkelsene til Georg Ossian Sars

På grunn av fiskernes misnøye ble professor Georg Ossian Sars sendt opp til Finnmark for å undersøke om fiskerne hadde rett når de mente at hvalfangsten påvirket fisket. Han var utdannet zoolog og ledet statens undersøkelser av saltvannsfisk. ³³ Han var og Norges ledende forsker på havbiologi. I ettertid har han blitt sett på som en av pionerene for den norske fiskeriforskningen. ³⁴ Han hadde flere vitenskapelige ekspedisjoner til Finnmarkskysten og undersøkte blant annet flere av hvalkadavrene som hadde blitt dratt opp på land for å finne ut hva de spiste. Han åpnet blåhvalens mage, men fant ikke spor av lodde eller andre typer fisk. Konklusjonen hans var at hvalene i stor grad livnærte seg av krill og ikke hadde noen innvirkning på loddenes innsig til fjordene. ³⁵

Etter undersøkelsene sendte Sars en skriftlig melding om resultatene til Indre-Departementet. 16.februar 1880 hadde Indreminister Niels Petersen Vogt et foredrag for Stortinget basert på undersøkelsene til Sars hvor han opplyste om saken. ³⁶ Det var i stor grad dette foredraget som lå til grunn for mange av stortingsrepresentantenes kunnskaper om hvalsaken. Etter dette ble fredningsloven behandlet gjennom sommermånedene.

Del 3: Behandlingen på Stortinget

Saksgangen på Stortinget i 1880

Forslaget om å frede hvalen langs Finnmarkskysten ble først behandlet av regjeringen. Den kom med et forslag til en kongelig proposisjon og den 20.mai ble utkastet sendt til næringskomiteen. Der bestemte en majoritet at komiteens innstilling var at saken ikke skulle

³¹ Beh. L.tid. 88. (1880, 11. juni). *Ang. Lov om fredning af hval*. Lagtinget: 89

³² Berg 2016: 42

³³ Schwach 2000: 19

³⁴ Ibid: 32

³⁵ Oth. Prp. No. 23. 1880: 2

³⁶ Oth. Prp. No. 23. 1880: 1

bli behandlet videre på Odelstinget.³⁷ Siden det var snakk om en lovsak ble saken likevel tatt opp på både Odelstinget og Lagtinget. Næringskomiteens innstilling var grunnlaget for debatten på Odelstinget og Lagtinget.³⁸

På Odelstinget ble saken behandlet og det ble gjort et vedtak. Vedtaket slo fast at loven skulle bli behandlet videre til tross for næringskomiteens beslutning. Lagtinget behandlet deretter forslaget til Odelstinget. Det var ikke enige i Odelstingets beslutning og sendte den derfor tilbake med en anmerkning om å endre loven. I dette tilfellet var det bare snakk om små endringer i ordlyden. I 1880 var loven innom begge instansene to ganger, med små endringer for hver gang, før loven endelig ble vedtatt 19. juni 1880.³⁹

Den kongelige proposisjonen

Indredepartementet kom den 16. februar i 1880 med en kongelig proposisjon som var basert på det private forslaget til Christian Andreassen. Den kongelige proposisjonen var grunnet i vitenskapelige undersøkelser og da særlig Georg Ossian Sars sine konklusjoner.⁴⁰ Indre departementet hadde i stor grad tatt hensyn til den voksende misnøyen blant fiskerne. Hvalfangernes synspunkter ble kanskje ikke hørt i like stor grad.⁴¹ På Stortinget var der særlig §1 i proposisjonen som ble diskutert. Da indredepartementet kom med sitt forslag i februar 1880 så §1 slik ut.

§1.

*Det skal være forbudt i Finnmarkens Amt at dræpe eller jage Hval i Tidsrummet fra Iste Januar til Udgangen af Juni.*⁴²

Næringskomiteen

Stortingets næringskomite behandlet lovforslaget den 20. mai 1880. Komiteen fikk saker tilsendt fra Stortinget som ikke umiddelbart skulle bli behandlet med debatt. I 1880 ble nesten alle saker først behandlet av en komite før den ble tatt opp til debatt på Stortinget.⁴³

³⁷ Indst. O. No. 40. (1880). *Indstilling fra næringskomite no. 1 angaaende kongelig proposisjon til lov om fredning af hval i finnmarkens amt*: 124

³⁸ Stortinget, 2024

³⁹ Oth. Prp. No. 23. 1880: 16

⁴⁰ Ibid: 3

⁴¹ Johnsen 1959: 386

⁴² Oth. Prp. No. 23. 1880: 16

⁴³ Kaartvedt, A. Danielsen, R & Greve, T. (1964). *Det norske storting gjennom 150 år*. (Bd. 2). Gyldendal: 151

Georg Ossian Sars og Svend Foyn sine uttalelser

Før komiteen behandlet saken, forhørte den seg med flere sentrale personer for å skaffe mer informasjon. Blant annet lå professor Georg Ossian Sars og undersøkelsene hans, samt et brev fra Svend Foyn til grunn for store deler av komiteens argumenter. I sine undersøkelser hadde Sars kommet frem til at hvalene ikke var med på å jage lodden inn til land, eller at dampbåtene jaget fisken vekk.⁴⁴ Likevel ble han aldri helt sikker på at teorien til fiskerne om at hvalen var avgjørende for loddens innsig ikke var riktig. Han mente derfor at saken ikke var ferdig undersøkt. Undersøkelsene hans ble og avbrutt av sykdom. Sars uttalte likevel at en fredningslov kunne være nødvendig. Det var nemlig fare for tap av menneskeliv ved kollisjon når både fiskerne og hvalfangerne oppholdt seg i Varangerfjorden.⁴⁵

I brevet fra Svend Foyn refererte han til professor Sars sine undersøkelser for å styrke sine argumenter. Han mente at hvalfangsten og hvalene hadde liten innvirkning på loddefisket og var tydelig på at fangstbåtene bare gikk etter blåhvalen. Det store pattedyret livnærte seg bare av krill og hadde derfor ikke noe med lodde å gjøre. Finnhvalene som spiste lodde, var mindre og ikke like ettertraktet for hvalfangerne. Det var derfor ikke nødvendig med en fredning.⁴⁶ Han påpekte også at hvalfangsten hadde vokst seg større og større for hvert år og at det ganske snart kunne bli en lønnsom bedrift for hele nasjonen. Foyn mente og at loddefisket historisk har vært svært skiftende og at det i flere år før 1840 ikke var en eneste lodde i Finnmark.⁴⁷ Han opplyste og at det aldri har skjedd en ulykke mellom hvalbåter og norske fiskerbåter. Foyn nevnte og at hvalene egentlig bare var en plage for lodden, spesielt når hvalen svømmer inn i og forstyrrer stimene. I sitt brev mente han og at fiskerne i Varangerfjorden var for kravstore og at de vil «have fisken til sin stuedør».⁴⁸ Til slutt var han ærlig på at en fredningslov vil innebære et stort økonomisk tap for han selv, men at han først og fremst var motstander fordi loven var unødvendig og urettferdig.⁴⁹

Argumentene til Foyn kan være vanskelige å bekrefte, men det kan nok være mye riktig i det han forteller. Likevel må man være bevisst på at han hadde store økonomiske insentiver i hvalfangsten, noe han selv også påpeker. Han kan derfor ha overdrevet noe i sin argumentasjon. Slik at næringskomiteen skulle stemme mot en fredning av hvalen.

⁴⁴ Indst. O. No. 40. 1880: 124

⁴⁵ Ibid: 125-126

⁴⁶ Dokument No. 41. (1880). *Udtalelser fra hr. Svend Foyn angaaende fredning af hval i Finnmarkens amt: 2*

⁴⁷ Dokument No. 41. 1880: 4

⁴⁸ Ibid: 6

⁴⁹ Ibid: 10

Konklusjonen til næringskomiteen

Komiteen besto av ni medlemmer, hvor et flertall på syv argumenterte mot en fredning. Et mindretall på to stemte for.⁵⁰ Minoriteten besto av Lensmann Christian Fredrik Berg fra landkretsen Søndre Trondhjem amt og gårdbruker Henning Martinius Olsen Skog fra landkretsen Tromsø amt. Disse to var representanter på Odelstinget og ble svært delaktige i den kommende debatten om hvalfredning.

Komiteens majoritet var enige i argumentene til Foyn og stolte på forskningen til professor Sars. Majoriteten mente at usikkerheten som professoren uttrykte ikke var betydelig nok til at en fredning var nødvendig. Den tok ikke hensyn til befolkningen i Finnmark sine meninger. Flertallet mente heller ikke at det var nødvendig med en fredning for å beskytte liv og utstyr. Det var nemlig ikke noe man kunne «kræve sig paa forhand sikret mot».⁵¹ Majoriteten mente likevel at det kunne være nødvendig med flere undersøkelser for å bli sikker på at blåhvalen ikke spiste lodde. Til slutt mente den at det ville vært umulig å opprettholde fredningsgrensen på en geografisk mil ute i havet. Loven ville derfor blitt svært vanskelig å håndheve.⁵²

Minoriteten ønsket likevel å få på plass en fredningslov. Den mente at det ville vært viktig for fiskerne sin sikkerhet og fiskenæringens eksistens. Til tross for deres argumenter for en fredning av hval ble resten av komiteen ikke overbevist. Henstillingen fra næringskomiteen til Odelstinget ble derfor at saken ikke skulle bli behandlet videre.⁵³

Diskusjonen i næringskomiteen kan bære preg av at medlemmene hadde liten oversikt over forholdene i saken. Den baserte seg på uttalelsene til Georg Ossian Sars og Svend Foyn, men det er usikkert hvor sikre disse kildene var. Sars skriver selv at han ikke var helt trygg på resultatene og han følte seg ikke ferdig med undersøkelsene.⁵⁴ Svend Foyn var ikke vitenskapsmann, men hvalfanger av yrke. Han hadde og store økonomiske insentiver for å argumentere mot en fredning av hval. I ettertid kan man derfor spørre seg om konklusjonen til næringskomiteen ble tatt på et godt grunnlag. Likevel var nok noen av argumentene deres mer riktige. For eksempel at håndheving av loven ville vært vanskelig.

⁵⁰ Indst. O. No. 40. 1880: 127

⁵¹ Ibid: 127

⁵² Ibid: 129

⁵³ Indst. O. No. 40 1880: 129

⁵⁴ Ibid: 125

Debatten på Odelstinget begynner

Lørdag den 29.mai 1880 ble saken tatt opp til debatt på Odelstinget. Innstillingen fra næringskomiteen var at loven ikke skulle bli behandlet. Likevel endte det med å bli en omfattende diskusjon rundt saken. Stortingsrepresentant Christian Fredrik Berg var mannen som la frem saken til Odelstinget. Han la den frem på vegne av Christian Andreassen som døde i 1879.⁵⁵ I innlegget sitt slo han ned på mange av de argumentene som majoriteten i komiteen brukte mot en fredning. Han mente at det ikke var nødvendig å vente på at saken skulle bli undersøkt nærmere. Det var nemlig allerede tydelig at fiskenæringen slet i Varangerfjorden. Utbyttet fra fisket hadde nemlig gått ned fra over to millioner torsk i 1871 til bare 700 000 i 1879.⁵⁶ Han presiserte og at bare 1/5 av hvalene ble fanget før 1. juni. En fredningslov ville derfor ikke overlape med hvalfangsten. Den hadde størst aktivitet om sommeren.⁵⁷ Svend Foyn nevnte selv dette i sitt brev til næringskomiteen. Han brukte det som argument for at en fredningslov ville gå hardt ut over hvalfangsten.⁵⁸ Berg så dette som et bevis på at bedriften ikke vil ta særlig skade fredningen.

Det andre innlegget kom fra representant Johan Blackstad som var representant fra bykretsene Hammerfest, Vardø og Vadsø. Han mente også at hvalfangsten jaget bort lodden og at det hadde blitt dårligere fiskeforhold etter at fangsten begynte. Blackstad var opptatt av fiskernes sikkerhet og mente at det var fare for at liv og utstyr kunne gå tapt når fangstbåtene jaget etter hvalen. Han nevnte en episode hvor en hvalbåt krasjet med en russisk fiskebåt. Svend Foyn nevnte dette, men mente i sitt brev at det muligens var gjort med vilje. Foyn var og tydelig på at det aldri hadde vært en kollisjon med noen norske fiskebåter.⁵⁹ Blackstad mente likevel at det var en fare for fiskernes sikkerhet på grunn av kollisjoner og uhell.⁶⁰

Tre representanter fra majoriteten i næringskomiteen var og en del av Odelstingsdebatten. Det var representant Ole Schrøder fra bykretsene Arendal og Grimstad. Handelsmann Baard Madsen Haugland fra Søndre Bergenhus amt og gårdbruker Lars Soelberg fra Nordre Trondhjems amt.⁶¹ De fortsatte sin argumentasjon mot en fredning av hval og alle tre hadde i stor grad de samme argumentene. De mente at det ikke ble tatt hensyn til faktaene i saken og vitenskapsmennenes uttalelser. De var og bekymret for at en fredning på norsk side av grensa vil være mislykket. Russerne kunne fortsatt fange så mye hva som de

⁵⁵ Lindstøl 1914: 421

⁵⁶ Berg bruker begrepet «utbytte», men jeg antar at det er snakk om torsk

⁵⁷ Beh. O.tid. 394. (1880, 29. mai): 390-392

⁵⁸ Dokument. No. 41. 1880: 5

⁵⁹ Dokument No. 41. 1880: 7

⁶⁰ Beh. O.tid. 394. (1880, 29. mai): 394

⁶¹ Lindstøl 1914: 431

ønsket på sin side.⁶² De tok altså opp mange av de samme argumentene som ble brukt i næringskomiteen, men de nevnte noe som ble viktig for debatten senere. Nemlig de russiske fiskerne og den uklare russiske grensen.

En annen som uttalte seg var Skipsreder Johannes Winding Harbitz. Han var representant fra bykretsen Tønsberg.⁶³ Siden han kom fra distriktene der hvalfangsten hadde sin opprinnelse var det ikke overraskende at han var imot en fredning av hval. Han gjentok argumentet om at hvalene ikke hadde noe med loddens innsig å gjøre. Han mente også at den russiske fiskebåten som hadde kollidert med en hvalbåt gjorde det med vilje for å få erstatning av Svend Foyn.⁶⁴ Etter disse innleggene tok Stortinget pause.

Odelstinget gjenopptar debatten

Mandag 31.mai ble debatten gjenopptatt. Det var i stor grad de samme argumentene som ble tatt opp og diskutert, men noen var og bekymret for hvalbestanden og fjordene. Den første taleren var Henning Martinius Olsen Skog. Han mente at en fredning kunne være nødvendig for å ivareta hvalbestanden og fjordene. Et av argumentene hans var at det kanskje ikke sto så godt til med hvalbestanden som mange trodde. «Hvalen kan ikke regnes i millioner, knapt nok i tusener».⁶⁵ Dette kan vise at representantene var bevisst på bestanden og at det var en fare for å utrydde hvalen. Olsen Skog var og bekymret for at avfallet fra hvalfabrikkene ødela fjordene og fiskefeltene. Han sammenlignet det med at fulle garn som aldri ble dratt opp til slutt ville råtne og jage andre fiskestimer vekk.⁶⁶

Professor Sars var også bekymret for at avfallet fra hvalene kunne forurensa havet.⁶⁷ Hvalfangsten produserte uten tvil store mengder avfall og mye av det ble dumpet rett ut i sjøen. Det finnes mange skildringer om at sjøen ble farget rød av blod og hvalskrotter.⁶⁸ Likevel var ikke dette et avgjørende argument for debattantene noe som skiller seg fra dagens debatt rundt fjorder og naturvern.

Utover dagen ble debatten stadig mer sentrert rundt det russiske problemet. Johan Blackstad mente at de russiske fiskerne ønsket en fredning i likhet med de norske fiskerne. Han fortalte og at gjennom kontakt med russiske representanter hadde han fått vite at en

⁶² Beh. O.tid. 394. (1880, 29. mai): 395

⁶³ Lindstøl 1914: 427

⁶⁴ Beh. O.tid. 394. (1880, 29. mai): 396-397

⁶⁵ Beh. O.tid. 394. (1880, 29. mai): 398-399

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Oth. Prp. No. 23. 1880: 2

⁶⁸ Johnsen 1959: 374

russisk fredningslov var på vei. Han mente at Norge kunne påvirke Russland til å få en fortgang i prosessen ved å inngå en felles avtale om fredning.⁶⁹ Det var likevel mange av representantene som hadde bekymringer rundt grenseområdene. Blant annet hvordan en fredningslov kunne bli håndhevet på åpent hav med uklare grenser. Lars Soelberg var en av dem, han foreslo å ha både politi og militære styrker der oppe for å beskytte den norske grensen.⁷⁰

En annen bekymring som mange av stortingsrepresentantene delte, var hvem sin side de nordnorske fiskerne egentlig lå på. Dette var blant annet Johan Sverdrup opptatt av. Han nevnte at folkeopinionen der oppe var svært usikker. Han var bekymret for at mange fiskere kunne føle seg bedre representert av russerne hvis de var tidligere ute med å innføre en fredningslov mens vi «venter på våre vitenskapsmenn».⁷¹ Det kan altså ha vært mange som syntes at det var dårlig bruk av tid å vente på svarene fra vitenskapsmennene. Sivert Andreas Nielsen fra Nordland amt var også bekymret for den russiske sympatien. Han nevnte at man ikke må gå langt i Finnmark før man overhører stemninger som tilsier at det var nødvendig å bruke alle mulige hjelpemidler for å knytte befolkningen så nært til Norge som mulig.⁷² Det var derfor viktig å ta hensyn til folkeopinionen der oppe for å sikre velviljen fra innbyggerne langs Finnmarkskysten.

Konklusjonen til Odelstinget

Etter to dager med debatt var det de som kjempet for en fredning som vant igjennom. Til tross for de mange bekymringene rundt saken var det kanskje folkeopinionen fra Finnmark som ble avgjørende. Til slutt ble saken vedtatt med 65 mot 16 stemmer.⁷³ Etter behandlingen i Oldestinget ble §1 seende slik ut.

§1

*Det skal være forbudt i Finnmarkens Amt at dræpe eller jage hval i tidsrummet fra 1ste Januar til udgangen af mai; Dog kan hval der er anskudt udenfor fredningsfeltet dræbes eller tilgodegjøres innenfor dettes grenser.*⁷⁴

⁶⁹ Beh. O.tid. 394. (1880, 29. mai): 404

⁷⁰ Ibid: 406

⁷¹ Ibid: 412

⁷² Ibid: 414

⁷³ Beh. O.tid. 394. (1880, 29. mai): 414

⁷⁴ Ibid: 417

Tillegget om å kunne drepe eller «tilgodegjøre» hval som var blitt skutt utenfor fredningsfeltet var lagt til mot slutten av debatten. Dette var nok for at det skulle være praktisk mulig å drive med hvalfangst utenfor fredningsgrensen. Etter avstemningen ble lovsaken sendt videre til Lagtinget.

En drøfting rundt debatten på Odelstinget

Representantene på Odelstinget var i stor grad opptatt av å beskytte næringsveien til fiskerne. Et flertall av de som talte var for en fredning, og de talte også klart mest. De var opptatt av å lytte til ønskene befolkningen i nord, selv om det gikk imot de vitenskapelige undersøkelsene. Det var og tydelig at representantene fra Nord-Norge var for en fredning av hvalen. Representantene fra sørkysten var imot. Dette gjaldt blant annet Sandefjord og Tønsberg som senere skulle bli kjent som hvalfangstbyer. Representantene som kom fra distrikter der saken ikke var like relevant uttalte seg for det meste lite. Et eksempel er Hans Larsen Saakvitne som var representant fra landkretsen søndre Bergenhus amt.⁷⁵ Han satt i næringskomiteen og stemte mot en fredning der. På Odelstinget stemte han også mot en fredning, men han hadde ingen innlegg i debatten.

Som i næringskomiteen kan man også her trekke i tvil kildegrunnet til debattantene. Det kan virke som om representantene var usikre til forholdene i saken. Representantene har og et varierende forhold til sakens fakta og det var flere som valgte å ikke stole på forskningen til Georg Ossian Sars. Et av Johan Sverdrup sine viktigste argument var at man burde lytte til folket, ikke vitenskapsmennene. I ettertid vet man og at det var riktig at hvalen ikke hadde noe med fiskens innsig å gjøre. Det var derfor ikke sikkert at avgjørelsen om å frede hvalen ble tatt med et korrekt kildegrunnlag.

Til slutt var det kanskje nettopp innlegget til Sverdrup, hvor han talte om vitenskapens mangler og den russiske trusselen, som blir avgjørende for saken. Debatten avsluttes kort tid etterpå og det ble stemt i favør av en fredning. Arne Odd Johnsen mente hvert fall at innlegget til Sverdrup var avgjørende for utfallet av debatten. «Etter dette innlegget var utfallet av debatten gitt».⁷⁶ Johnsen mente og at Sverdrup hadde stor respekt på Stortinget og at mange fulgte han i avstemninger.⁷⁷ I ettertid har Johan Sverdrup blitt sett på som en svært viktig og ledende politiker.⁷⁸ Man kan derfor se for seg at han hadde stor påvirkningskraft på Stortinget

⁷⁵ Lindstøl 1914: 416

⁷⁶ Johnsen 1959: 392

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Koht, H. (1918). *Johan Sverdrup 1816-1869*. Aschehoug & Co: 3

og det er ikke usannsynlig at han var med på å avgjøre debatten rundt hvalfredning. Likevel er det vanskelig å si hvilken effekt innlegget hans hadde på Stortinget. Det var flere andre som tok opp de samme temaene og Sverdrup kom ikke med mye ny informasjon. Jeg tror derfor at det kan være hans status på Stortinget og ikke selve innlegget som var med på å avgjøre debatten.

Lagtinget og grensen til Russland

På Lagtinget diskuterte representantene mye av det samme som på Odelstinget. Mange av argumentene som hadde blitt tatt opp tidligere ble også brukt her. En ting som skilte seg ut, var diskusjonen rundt grenseforholdene. Spesielt hvordan en fredningslov kunne bli opprettholdt med Russland som nabo. Dette hadde blitt nevnt sporadisk tidligere på Odelstinget, blant annet av Johan Sverdrup. På Lagtinget var dette selve kjernen i debatten. Flere av representantene var bekymret for at russerne skulle utnytte den norske fredningsloven og berike seg på hvalen på den norske siden av grensa. Russiske fiskere hadde nemlig lov til å fiske i norske farvann så lenge de ikke ankret opp til land.⁷⁹ Mange mente derfor at det ville være nødvendig å samarbeide med Russland, hvis en fredningslov skulle være håndhevbar.⁸⁰

Det kan og virke som om grensen til Russland var noe uklar i Nord-Norge. Representantene på Lagtinget var ikke sikre på hva Norge hadde lov å vedta. Det var ikke sikkert at man hadde rett til å sette en fredningsgrense så langt som en geografisk mil ut i havet siden den da kom i konflikt med den russiske grensen. Representant Wennberg fra Tromsø amt sa selv «jeg har før sagt at Territorialgrensen kan jeg ikke skjønne mig saa meget på».⁸¹ Det ble derfor foreslått å la kongen bestemme hvilke grenser som skulle gjelde. Likevel var representantene også her usikre på hva kongen egentlig hadde makt til å gjennomføre.⁸² Representant Aschehoug fra Kristiania nevnte at hvis det hadde vært snakk om en annen fjord kunne han gått med på en fredning, men i Varangerfjorden var naboforholdet til Russland for usikkert. Han mente det var avgjørende at Norge ikke trådte feil i disse områdene.⁸³ På grunn av usikkerheten rundt grensen ble det lagt frem et forslag fra representant Aschehoug om å

⁷⁹ Beh. L.tid. 88. (11. juni, 1880). *Ang. Lov om fredning af hval*: 91

⁸⁰ Ibid: 90

⁸¹ Beh. L.tid. 88. (1880, 11. Juni): 92

⁸² Ibid: 98

⁸³ Ibid: 90

henlegge saken. Dette ble nedstemt med unntak av en som stemte for.⁸⁴ Til slutt ble Lagtinget samlet enige om å sende saken tilbake til Odelstinget med en anmerkning.⁸⁵ Anmerkningen var at ordlyden i loven skulle endres fra «fredning av hval i Finmarkens amt» til «Finmarkens kyst».⁸⁶ Med den nye endringen ble §1 i loven seende slik ut.

§1

*Det skal være forbudt ved Finmarkens kyst at dræpe eller jage Hval i Tidsrummet fra 1ste Januar til Udgangen af Mmai; Dog kan Hval der er anskudt udenfor Fredningsfeltet dræbes eller tilgodegjøres indenfor dettes Grænser.*⁸⁷

Etter dette ble saken tatt opp på Odelstinget en gang til hvor anmerkningen ble enstemmig godkjent.⁸⁸ Saken ble så sendt tilbake til Lagtinget der loven endelig ble vedtatt.⁸⁹ Den 1. januar 1881 tredde loven i kraft.⁹⁰

Hvem stemte hva på Stortinget?

På Lagtinget var det stor enighet rundt behandlingen av saken. Odelstinget var mindre samstemte. Der stemte 65 representanter for loven, mens 16 stemte mot. Av de som stemte mot på Odelstinget var det ikke så mange som talte under debatten. De som argumenterte mot en fredning, var skipsreder Johannes Winding Harbitz fra Tønsberg.⁹¹ Siden han kom fra en by der hvalfangsten hadde sitt utspring var det ikke rart at han stemte mot en fredning. En annen var Ole Schrøder, han var representant fra bykretsen Arendal og Grimstad. Han satt i næringskomiteen og argumenterte også der for å ikke frede hvalen.⁹² Baard Madsen Haugland talte og mot en fredning, han var representant fra søndre Bergenhus amt og handelsmann av yrke. Også han gjentok sin argumentasjon fra næringskomiteen. Den siste som talte mot en fredning av hval var Lars Soelberg fra Nordre Trondhjems amt, også han var fra næringskomiteen.⁹³ Resten av motstanderne hadde ingen taletid under debatten.

⁸⁴ Jeg antar at det var Aschehoug som stemte for sitt eget forslag. Etter at forslaget blir nedstemt kan det se ut som om han stemmer med flertallet.

⁸⁵ Beh. L. Tid. 88. (1880, 11. juni): 98

⁸⁶ Ibid: 99

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Beh. O.tid. 536. (1880, 14. juni). *Eftermiddagsmøde den 14. juni*. Odelstinget: 532

⁸⁹ Lagth. 2den Gang. L.tid. 114. (1880, 15. juni). *Møde den 15de juni*. Lagtinget: 114

⁹⁰ Oth. Prp. No. 23. 1880: 16

⁹¹ Lindstøl 1914: 426

⁹² Ibid: 415

⁹³ Ibid: 425

Med unntak av de som kom fra næringskomiteen, så var det lite som knyttet motstanderne sammen. Det var både representanter fra venstreopposisjonen og regjeringsvennlige som stemmer mot saken. Det var heller ingen særegneyrker som skilte seg ut. Den tydeligste forbindelsen mellom motstanderne av en fredning er at de var representanter fra sørlige kyststrøk i et område som strekker seg langs kysten fra Trondhjem til Akershus. En av grunnene til dette kan være at man også i disse områdene drev med hvalfangst, dog ikke i like stor skala som langs Finnmarkskysten. På Vestlandet finnes det ingen kilder om hvalfangst med granatharpun før 1886 og det var ingen fangst av betydning før ut på 1900-tallet.⁹⁴ Svend Foyn hadde fortsatt enerett på patentet sitt frem til 1883.⁹⁵ Det kan være grunnen til at det var lite aktivitet på Vestlandet. Det kan nok likevel ha vært et ønske om å starte opp moderne hvalfangst så tidlig som i 1880 og derfor var kanskje noen av representantene opptatt av å ikke innskrenke fangstmulighetene.

Del 4: Fiskere, vitenskap, grenser og forurensing

Hvorfor var fiskerne så kritiske til hvalfangsten og vitenskapen?

Et spørsmål som kan være relevant å undersøke er hvorfor fiskerne var så kritiske til Georg Ossian Sars sin forskning på hval. I sitt innlegg på Odelstinget påpekte Johan Sverdrup at det å leve som fisker var et hardt og lite lønnsomt yrke.⁹⁶ De ulike fiskeinnsigene var og svært usikre. Mange prøvde derfor å finne ulike forklaringer på dette og de baserte seg ofte på erfaringer, utdatert kunnskap eller overtro, som at det var hvalen som drev fisken inn til land. I samme periode som fiskerne opplevde størst konflikt med hvalfangerne begynte en periode hvor man prøvde å finne forklaringer i naturvitenskapen. På denne tiden ble og gammel overtro og religion ble delvis forkastet som unøyaktige forklaringer.⁹⁷ Denne nye tilnærmingen kan ha skapt misnøye blant fiskerne, som mente at deres erfaringer fortsatt var den gjeldende forklaringen.⁹⁸

De nye vitenskapelige undersøkelsene av naturen var en viktig del av reformene som flere av Norges næringer gikk gjennom på denne tiden. Reformene ble sett på som helt

⁹⁴ Kalland 2014: 12

⁹⁵ Jacobsen 2008: 234

⁹⁶ Beh. O.tid. 394. 1880: 410

⁹⁷ Schwach 2000: 33

⁹⁸ Beh. O.tid. 394. 1880: 410

nødvendige for at Norge skulle kunne utvikle seg i takt med resten av verden.⁹⁹ Disse endringene ble i all hovedsak gjennomført ovenfra og ned. De som arbeidet i næringene hadde gjerne lite de skulle ha sagt. Endringene i fiskenæringen var omfattende og ble stadig mer utbredte, samtidig som noen fiskere fortsatte å holde på sine gamle skikker.¹⁰⁰ På landsbasis var de fleste svært positive til moderniseringen, men enkelte steder var fiskerne mer kritiske.¹⁰¹

Moderne og nytt utstyr krevde og ofte større kapital for å ta i bruk og vedlikeholde. En fattig region som Finnmark endte derfor opp med å ligge langt bak andre deler av landet. Det ble tydelig når fiskere og hvalfangere kom sørfra med bedre utstyr og tok en stor del av utbyttet.¹⁰² Dette førte sannsynligvis til at fiskerne stilte seg kritiske til de store endringene. Det var ikke nødvendigvis fordi fiskerne var så kritiske til reformene, men fordi det krevde en stor endring i utførelsen av fisket og et stort økonomisk hopp.¹⁰³ Dette kan ha vært med på å forme folkeopinionen i Nord-Norge og skapt sterkere motstand mot reformene og den nye hvalfangstnæringen.

Hvorfor var stortingsrepresentantene så ambivalente til vitenskapen?

Man kan og undersøke hvorfor stortingsrepresentantene hadde så mange ulike meninger til den nye forskningen på hvalen. Vera Schawch skriver at målet til vitenskapen var å fungere som en bistand til næringene. Målet til reformene var altså å ivareta og forbedre gamle næringer, samt skape vekst i de nye næringene. Representantene fra staten skulle altså beskytte naturressurser og næringer hvis det var fare for nedgang. De skulle også gjennomføre reformer og forbedre betingelsene for næringsdriften. Slik at man kunne få et større utbytte.¹⁰⁴

I havnæringene var det for det meste et ønske om vekst.¹⁰⁵ Det kan være fordi fisket var en veldig stor del av nasjonaløkonomien til Norge. Det var og store deler av befolkningen som hadde fisket som sitt viktigste levebrød. I tilfellet med hvalfangst og fiskenæringene var det nok flere motsetninger som bidro til at stortingsrepresentantene følte på en usikkerhet til de vitenskapelige undersøkelsene. På en side ville de ivareta og beskytte fiskerne og deres næringsvei. Samtidig ønsket de å etablere nye næringer og skape større materiell rikdom for

⁹⁹ Johansen, K, E. (2014). Stagnasjon eller reformer? I N. Kolle. (Red.), *Norsk fiskeri og kysthistorie 1880-1970: En næring i omforming*. (Bd. 3). (s. 17-42). Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS: 27

¹⁰⁰ Johnsen 1959: 379

¹⁰¹ Johansen 2014: 27

¹⁰² Johnsen 1959: 379

¹⁰³ Johansen 2014: 28

¹⁰⁴ Schwach 2000: 23

¹⁰⁵ Ibid.

Norge. For eksempel gjennom hvalfangst. Det var nok og flere som ønsket å bedre vilkårene for fiskerne og gjøre livet lettere for de i nord. Fisket er en av Norges eldste næringsveier og det var kanskje mange som mislikte at den ble nedprioritert av hensyn til hvalfangsten. Dette var kanskje spesielt opinionen hos representantene fra Finnmark og de som representerte bondestanden på Stortinget. På en annen side hadde nok en mann som Svend Foyn mye innflytelse, også på Stortinget. Disse forholdene kan ha gjort det vanskelig å ta avgjørelser som kun baserte seg på vitenskapen.

Det var og flere av representantene som mente at det nye forskningen ikke var riktig. Johan Blackstad var en av dem. «Det er af Sars gjentagne gange sagt at det er loddens instinkt som driver den til at gaa til kysten ... naar hvalen er anskudt gaar lodden bort».¹⁰⁶ Han mente at det ville være et utrolig sammentreff om disse to tingene ikke hørte sammen når man ser hvor ofte det skjer. Det er veldig mange referanser til Sars i dokumentene og det er tydelig hans undersøkelser blir lyttet til. Likevel velger noen av representantene på Stortinget i mange tilfeller å ikke ta hensyn til hans konklusjoner. Dette kan være fordi vitenskapen fortsatt ikke var etablert som den gjeldende forklaringen. Eller fordi de mente at erfaring og gammel kunnskap fortsatt var gode forklaringer. Det kan og være fordi de ønsker å ta hensyn til de som bodde langs Finnmarkskysten. Blackstad som var representant fra byene Hammerfest, Vardø og Vadsø kan ha prøvd å skape mistillit til Sars sin forskning. På den måten kunne han hjelpe befolkningen langs Finnmarkskysten selv om han egentlig stolte på den nye forskningen.

Johan Sverdrup var og en representant som argumenterte for at man skulle lytte til fiskernes erfaringer. «Det erfaringsmæssige skjønn staar for mig langt over videnskapsmændenes udtalelser».¹⁰⁷ Sverdrup mente og at det ikke var nødvendig med flere undersøkelser, siden de mest sannsynlig ikke ville finne noen ny informasjon de neste årene. Vitenskapen strakk heller ikke til og det var ikke var mulig å forklare denne saken med vitenskapens metoder.¹⁰⁸ Johan Sverdrup stilte seg altså tvilende til de vitenskapelige undersøkelsene. Samtidig som han var opptatt av å lytte til erfaringene fra fiskerne. Det er usikkert om Sverdrup faktisk trodde på teorien om at hvalen jaget fisken inn til land. Eller om han bare var opptatt av å beskytte fiskernes interesser. Uttalelsene på Odelstinget kan ha vært retoriske grep for å få flere til å stemme for en fredning. Uansett er det et godt eksempel for å vise den tilnærmingen mange hadde til vitenskapen i 1880. Det viser og hvordan man ikke

¹⁰⁶ Beh. O.tid. 394. 1880: 392

¹⁰⁷ Beh. O.tid. 394. (1880, 29. Mai): 410

¹⁰⁸ Ibid: 411

nødvendigvis bare tok avgjørelser basert på ønsket om reformer og vekst i næringer. Man var og opptatt av å lytte til allmenheten.

Hvorfor var grensen til Russland et så viktig tema i en lov om fredning av hval?

Norge og Russland har delt grense fra Pasvikkdalen til Grense-Jakobselv ute ved havet siden 1824. Norge har lenge hatt et litt usikkert forhold den russiske naboen, men det har nok sjeldent vært en reel trussel fra den russiske siden. Einar Niemi skriver at tanken om en russisk fare på mange måter var noe Norge fikk på grunn av unionen med Sverige. Likevel ble det sett på som et viktig sikkerhetsspørsmål for de norske stortingsrepresentantene i siste del av 1800-tallet.¹⁰⁹

På 1800-tallet ble det større usikkerhet rundt grenseområdene til Norge, både på land og på sjøen. Langs landegrensen var det mye som endret seg. Tilflytningen til Finnmark økte voldsomt. Mange av dem kom fra Sør-Norge, men det var og veldig mange som kom fra Finland. I Vadsø by hadde faktisk så mange som 60% av innbyggerne en finsk tilknytning i 1870.¹¹⁰ Disse tilflytterne ble nok derfor møtt med en viss skepsis og mistenksomhet.¹¹¹ De finsktalende ble ansett som fremmede og mange fryktet at de hadde større lojalitet til Finland eller Russland.¹¹² Dette var og en periode i Norge med nasjonalistisk «oppvåkning» og man var derfor opptatt av å fastsette grensene og gjøre sitt land større og friere.¹¹³ Dette førte til en sterkere norsk konsolidering og assimilering i Finnmark. Både gjennom tilflytting fra sør, og gjennom assimilering av urbefolkningen. Forholdet til Russland ble og mer usikkert i denne perioden, blant annet på grunn av konfliktene på det europeiske kontinentet. Det var og en frykt for at Russland skulle annektere deler av Norge for å skaffe seg en isfri havn i nord.¹¹⁴ Det var altså en usikkerhet til Russland og grenseområdene i nord samtidig som man ønsket å sikre sine egne grenser og sin egen nasjon. Dette kan ha vært vanskelig å forholde seg til når stortingsrepresentantene skulle vedta en hvallov ved den russiske grensen.

¹⁰⁹ Eriksen 1992: 43

¹¹⁰ Eriksen & Niemi 1981: 31

¹¹¹ Berg 2016: 29

¹¹² Eriksen & Niemi 1981: 36

¹¹³ Berg 2016: 38

¹¹⁴ Ibid: 33

Hvalfredning og sjøgrensen

Det var og usikkerhet langs sjøgrensen. Norge hadde som nevnt tidligere lenge hevdet en territorialgrense som var lenger enn hva andre land tillot seg. De dype og brede fjordene i Norge var og omdiskuterte. Her var det et spørsmål om territorialgrensen skulle følge fjordene innover, eller om de fjordene som strakk seg mer enn en geografisk mil på tvers, var internasjonalt farvann.¹¹⁵ Et godt eksempel var Varangerfjorden. I 1869 ble det vedtatt av Stortinget at fjordene skulle bli ansett som norsk territorium og ikke internasjonalt farvann.¹¹⁶

Grenseområdene til Norge var viktige politiske arena på 1800-tallet. Roald Berg skriver at det var viktig at Lofothavet og Varangerfjorden var under norsk styre. Dette kan sees i lys av at Norge hadde få andre områder hvor ressursrikdommen var like stor som langs kysten og på havet. Da var det veldig viktig at lokalbefolkningen kunne kontrollere og bruke disse områdene. Det var blant annet flere utenlandske båter som drev med fiske på en større skala som prøvde å utnytte disse fiskebankene.¹¹⁷ Fjordene og kysten kan derfor bli sett på som et viktig område hvor Norge delvis engasjerte seg i utenrikspolitikk, selv om det egentlig skulle skje i samråd med Sverige. Dette kan ha vært en av grunnene som talte for en fredning av hval. Hvis stortingsrepresentantene vedtok en fredningsgrense på en geografisk mil. Ville det vise at Norge drev med selvstendig politikk. Det ville også kunne konsolidere Norges territorialgrense på havet.

På en annen side var representantene på Stortinget svært forsiktige med å vedta noe langs den usikre grensen til Russland. De var opptatt av å ikke havne i en konflikt der oppe. Morten Mortensen var gårdsbruker og representant fra Hedmarkens landkrets. Han satt i næringskomiteen og på Lagtinget. Han var en av dem oppfordret til å utøve stor forsiktighet til Russland.¹¹⁸ Dette kan vise hvor omdiskutert grenseområdene var på denne tiden. Det kan og fortelle oss hvorfor stortingsrepresentantene var så ambivalente til å vedta en lov som kunne skape en konflikt med grensen til Russland.

Frykten for Russland var nok til stede i Norge på denne tiden og den var også et tema på Stortinget. Knut Einar Eriksen mente at motviljen til å føre en offensiv politikk mot Russland kanskje var en av de få sakene man var enige om langs hele det politiske spekteret.¹¹⁹ Hvalfredningssaken hadde altså en internasjonal side av seg, som gjorde det til

¹¹⁵ Bjørge et al 1995: 316

¹¹⁶ Ibid: 317

¹¹⁷ Berg 2016: 41

¹¹⁸ Beh. L.tid. 1880: 94

¹¹⁹ Eriksen, E. K. (1992). «Den Russiske fare». *Arvefiende eller god nabo?* i Niemi, E. (red). Pomor: Nord-Norge og Nord-Russland gjennom tusen år. (s. 38-52). Gyldendal: 43

noe mer enn en kamp mellom fiskerne og hvalfangerne. Norges forsiktighet rundt grensene i nord kan kanskje tale mot ønsket om å hevde seg som en selvstendig nasjon. Likevel endte Stortinget til slutt opp med å vedta en hvalfredning med en relativt stor grense. Det kan tyde på at ønsket om å kontrollere kystområdene hadde en bred politisk støtte. Det kan og tyde på at dette prinsippet var viktigere enn å utøve forsiktighet ovenfor Russland.

Opposisjon eller politisk enighet?

Slutten av 1800-tallet var en periode der den politiske eliten i Norge opplevde større splittelse. Det kom og et stadig større press fra andre sosiale grupper. I denne perioden var det fortsatt embetsmennene som styrte nasjonen, men i 1860-årene vokste det frem en opposisjon.

Opposisjonen til regjeringen, som etter hvert ble partiet Venstre, var opptatt av å få større innflytelse, både lokalt og nasjonalt.¹²⁰ Den hadde stor støtte blant bønder og fiskere, blant annet i Nord-Norge. Siden opposisjonen var avhengige av støtten i Nord-Norge og fordi innbyggerne der var så avhengige av fisket. Ble fiskernes krav ofte tatt opp på stortinget. Debattene ble derfor en viktig arena for fiskeriinteressene og ofte vant fiskerne frem i sine krav om beskyttelse mot det industrialiserte fisket.¹²¹ Det er usikkert om debatten rundt hvalfangsten hadde noe med opposisjonens fremvekst å gjøre. Likevel er det påfallende at så mange av representantene var opptatt av å lytte til folkeopinionen fra Nord-Norge. Dette kan være fordi den ønsket å beholde fiskernes støtte til opposisjonen på Stortinget. Johan Sverdrup var og svært delaktig i både opposisjonen og hvalsaken. Når konflikten rundt hvalfredning falt sammen med det urolige politiske klimaet på 1880-tallet kan man derfor se for seg at de hadde en innvirkning på hverandre.

På en annen side var dette en sak hvor stortingsrepresentantene i stor grad var enige. Til tross for at denne perioden kan ha vært preget av opptakten til parlamentarismen var det relativt lite konflikt mellom opposisjonen og de regjeringsvennlige i hvalsaken. Det er ingenting som tyder på at de som stemte mot har en bestemt politisk helning. Det var heller ingen yrker eller sosiale bakgrunner som var felles for motstanderne. Dette tyder på at hvalsaken egentlig var en sak med bred politisk enighet og de aller fleste støttet fiskeropinionen.

Selv om motviljen til å føre en offensiv politikk mot Russland sikkert hadde bred politisk støtte, viser hvalsaken at politikerne evnet å ta en aktiv rolle i saker som gjaldt viktige

¹²⁰ Myhre, J. E. (2015). *Norsk historie. 1814-1905* (2. utg). Det norske samlaget: 247

¹²¹ Berg, R. (1995). *Norge på egenhånd*. Universitetsforlaget: 18

norske områder. For eksempel fiskenæringen og kystlinjen. Dette viser kanskje hvor viktig kystlinjen var for Norge, men og hvor viktig det var å lytte til meningene og beholde støtten fra fiskerne i Nord-Norge.

Hvalfredning og forurensing

Et tema som ikke var særlig aktuelt i stortingsforhandlingene og de tilhørende dokumentene var forurensing av miljøet og bevaring av hvalbestanden. Dette er et av temaene det er lett å være opptatt av når man leser dokumentene med et moderne syn. Spesielt når man vet hvordan det gikk med hvalene på Finnmarkskysten til slutt. I ettertid kan man nok derfor si at hvalsaken også representerte en miljøkonflikt. Temaer som bevaring og forurensing ble drøftet sporadisk på Stortinget og kanskje spesielt i Odelstinget. Det ble som oftest tatt opp av de som var for en hvalfredning. De som var imot, fant det som oftest ikke relevant å nevne i det hele tatt.

Den første som uttrykte bekymring rundt forurensing av fjordene var professor Georg Ossian Sars. Under sine undersøkelser var han opptatt av hvordan de døde hvalene ble behandlet. Som oftest ble de store hvalskrottene bare dumpet ut i sjøen etter å ha blitt partert. Der kunne de ligge å råtne. Sars mente at store områder av sjøen kunne bli forurenset, spesielt hvis de ble kastet i sjøen etter slaktingen. Teorien hans var at dette kunne føre til at lodden ikke dro inn til land for å gyte.¹²² Det finnes mange skildringer om enorme mengder avfall som råtnet utenfor fabrikkene og den kraftige lukten fra de døde hvalene.¹²³ Likevel var ikke dette særlig viktig i professor Sars sine undersøkelser om hvalfangsten. Det ble bare nevnt en gang, og da i forbindelse med innsiget til lodden.

Disse temaene ble og tatt opp på Odelstinget. Johan Sverdrup var en av dem som var bekymret for hvalbestanden og at det var fare for å utrydde hvalen langs Finnmarkskysten. Dette hadde allerede skjedd på steder der det tidligere hadde blitt drevet intensiv hvalfangst. Han foreslo derfor «at istandbringe forhandsregler i saa henseende ligesom det er truffet forhandsregler med hensyn til selen.»¹²⁴ Sverdrup mente altså at det kunne være nødvendig med en fredning for å bevare bestanden slik man tidligere hadde gjort med selen. Gustav Julius Flor var representant fra Finnmark. Han var og bekymret for hvalbestanden. Han hadde hørt fra vitenskapsmenn at de hvalene som kom til Varangerfjorden brukte lang tid på å

¹²² Oth. Prp. No. 23: 2

¹²³ Tjernshaugen, A. (2018). *Hvaleventyret: Hvordan vi nesten utryddet det største dyret som har levd*. Kagge forlag: 36

¹²⁴ Beh. O.tid. 394. (1880, 29. mai): 411

formere seg. Det var derfor stor fare for utryddelse hvis fangsten ble drevet for hardt.¹²⁵ Likevel ble også disse bekymringene uttrykt i forbindelse med fiskenæringen. Det var for det meste i forbindelse med den gamle overtroen angående hvalens rolle i fiskens innsig at man bekymret seg for bestanden. Det var og bare med tanke på gyteplassene til fisken at de var bekymret for forurensing av sjøen.

En som argumenterer mot bekymringen om forurensing av Varangerfjorden var representant Haugland. Han mente at fjorden var så stor at det ikke kan ha noen påvirkning på vannet om avfallet fra hvalene blir kastet i sjøen. Han argumenterte og mot poenget til Olsen-Skog om at hvalskrottene kunne sammenlignes med fulle garn som aldri blir dratt opp.¹²⁶ «Varangerfjorden er en stor havbuk. Den kan ikke sammenstilles med at det dør en hel del sild».¹²⁷ Dette kan være riktig. Varangerfjorden er svært stor, og det skal mye til å forurense en hel fjord. Likevel kan nok hvalskrottene ha forurenset mye av vannet langs strandlinjen.

Skadedyr og nytte dyr

Hva er så grunnen til at stortingsrepresentantene ikke tok mer hensyn til naturen? Flere av de mulige årsakene har tidligere blitt drøftet i oppgaven. Mange mente at hvalene ikke hadde noe å si for fiskens innsig og det var derfor ikke nødvendig å frede dem. Det var nok og mange som mente at det var så mye hval i havet at det var vanskelig å utrydde dem. Johannes Winding Harbitz var en av dem som mente at det ikke var fare for utrydning i den skalaen som Svend Foyn fanget hval. Han påpekte likevel at det kunne endre seg og at man kanskje måtte modifisere seg i fremtiden.¹²⁸

På denne tiden var det og vanlig å skille mellom skadedyr og nytte dyr. Nyttedyrene ble ofte sett på som noe menneskene kunne bruke til egne formål.¹²⁹ I saken om fredning av hval var det ulike meninger rundt hvalen. Svend Foyn påsto at hvalen var forstyrrende for lodden, spesielt når den svømte inn og lekte seg i de store loddestimene. Han mente det var rimelig å betrakte den som et skadedyr for torskefisket.¹³⁰ Georg Ossian Sars hadde også uttalt at de hvalartene som spiste fisk kunne bli betraktet som skadedyr, siden de spiste så enorme mengder fisk.¹³¹ En som mente det motsatte var representant Sivert Andras Nielsen fra

¹²⁵ Beh. O.tid. 394. (1880, 29. mai): 401

¹²⁶ Ibid: 399

¹²⁷ Ibid: 409

¹²⁸ Beh. O.tid. 394. (1880, 29. mai): 397

¹²⁹ Tjernshaugen 2018: 54

¹³⁰ Dokument No. 41. 1880: 6

¹³¹ Beh. O. Tid. 394. (1880, 29. mai): 413

Nordland amt.¹³² Han siterte professor Sars sin rapport fra Finnmarkskysten hvor Sars sa at «Ethvert dyr spiller sin rolle i den store naturens husholdning, og at det bidrager til at vedlikeholde den likevægt, der er nødvendig, forat dyrelivet i havet kan vedlikeholde sin nuværende karakter».¹³³ Georg Ossian Sars hadde altså to ulike og motstridende syn på hvalen. Dette kan likevel være et godt bilde på synspunktene til representantene på Stortinget. Det kan og vise hvilke synspunkter som lå til grunn når hvalloven ble diskutert.

Oppsummering og avslutning

I denne oppgaven har det blitt undersøkt hvilke argumenter og historiske hendelser som lå til grunn for fredningen av hval langs Finnmarkskysten. Den første loven for fredning av hval i Norge ble vedtatt i 1880. Næringskomiteen var den første instansen som behandlet saken. De hentet informasjon Georg Ossian Sars og Svend Foyn. Komiteen var i stor grad enige i deres argumenter og innstillingen deres var at lovforslaget ikke skulle bli behandlet videre.

Debatten på Odelstinget viste hvilke ulike sider som hvalloven førte med seg. Fiskerne holdt fortsatt på sin gamle overbevisning om at hvalen drev lodden inn til land og i møte med Svend Foyn sin nye næring oppsto det en konflikt. Det var og stor usikkerhet rundt grenseområdene til Russland og en eventuell håndheving av loven. Det var og mange som mente at tilliten til norske myndigheter ville bli svekket i Nord-Norge hvis loven ikke ble vedtatt. Til slutt ble folkeopinionen avgjørende og lovforslaget ble vedtatt med 65 mot 16 stemmer.

Lagtinget fortsatte debatten, men den russiske grensen og håndheving av loven var enda mer sentral her. Det var spesielt usikkert hvor langt Norge kunne strekke grensen til fredningssonen. Til tross for usikkerheten valgte representantene nesten enstemmig å godkjenne lovforslaget om en stor fredningsgrense.

I lys av behandlingen av saken på Stortinget var det flere ting som kunne påvirke representantenes beslutning. Debattene viste at det lå mer til grunn enn grenseområder og gammel overtro. Noe som påvirket behandlingen av saken, var forholdet til vitenskapen. Blant fiskerne kan de nye undersøkelsene ha skapt sterk motstand og en tettere tilknytning til deres gamle skikker. De nye reformene ble ofte gjennomført ovenfra og ned. Det kan ha gjort fiskerne mer kritiske til de vitenskapelige undersøkelsene. Stortingsrepresentantene hadde og

¹³² Lindstøl 1914: 422

¹³³ Beh. O.tid. 394. (1880, 29. mai): 407

et ambivalent forhold til vitenskapen. På Odelstinget og Lagtinget var de opptatt av å ivareta fiskenæringen samtidig som mange ønsket å skape vekst i hvalfangstnæringen. Det var og noen som mente at man skulle lytte til forskernes uttalelser, mens andre mente at fiskernes erfaringer var rådende. Det er vanskelig å vite om dette var representantenes egentlige meninger. Spesielt de som representerte distriktene langs Finnmarkskysten kan ha uttrykt tvil rundt forskningen som et retorisk grep for å støtte befolkningen i nord. Dette kan ha vært en vanskelig balansegang og gjort dem mer skeptiske til vitenskapen.

Denne perioden var og preget av en voksende opposisjon til regjeringen, men hvalsaken kan ha vært et område hvor det var bred politisk enighet i Norge. Det var relativt få som stemte mot en fredning og saken ble behandlet relativt fort. Ved å fastsette en stor fredningsgrense kunne Norge og få bedre kontroll over det viktige gode fisket langs kysten. Dette kunne igjen gjøre det enklere for Norge å reformere fiskenæringen og forbedre den norske økonomien. Det var altså flere ting som gjorde denne saken samlende for representantene på Stortinget.

I ettertid er det nok naturlig å tenke at hvalsaken også representerte en miljøkonflikt. I Stortingsdokumentene er det imidlertid lite som tyder på at representantene var opptatt av dette. Disse temaene ble tatt opp sporadisk i løpet av behandlingen på Stortinget, men da bare i forbindelse med hvilke konsekvenser det kunne ha for fiskenæringen.

Det kan være vanskelig å si hvilken historisk betydning hvalloven fra 1880 egentlig hadde. Loven kan kanskje bli sett på som første steg mot en regulering av hvalfangst på verdenshavene. Likevel var den nok ikke så streng som den kunne vært. Arne Odd Johnsen skrev at fredningsloven ikke var så ødeleggende for hvalfangsten som mange kanskje fryktet.¹³⁴ Jeg er i stor grad enig i dette. Loven endte ikke opp med å bli så skjebnesvanger for hvalfangsten som Svend Foyn på forhånd hadde gitt uttrykk for. Faktisk ble loven fulgt av en voldsom ekspansjon i fangsten.¹³⁵ Fredningsloven fra 1880 kan derfor bli sett på som relativt mild. Fiskerne fikk delvis innfridd kravene om et forbud mot hvalfangst under loddefisket, men hvalfangerne kunne fortsatt drive fri fangst gjennom sommermånedene. Det var og bare snakk om en femårs periode før loven skulle bli tatt opp til debatt igjen.¹³⁶

I årene som fulgte fortsatte fiskerne å protestere mot hvalfangsten og de fortsatte å kreve at fredningen ble utvidet. Protestene var i midlertidig dempet de årene loddefisket ga et godt utbytte. Hvalfangerne fortsatte å stritte mot alle nye vedtak om fredning og jobbet også

¹³⁴ Johnsen 1959: 387

¹³⁵ Ibid: 404

¹³⁶ Ibid: 393

for å oppheve de som allerede fantes.¹³⁷ Til tross for den relativt brede enigheten i debatten på Stortinget og de mange vurderingene som kan ha ligget til grunn for hvalfredningen i 1880. Var det likevel lite som endret seg for fiskerne og hvalfangerne langs Finnmarkskysten. Det skulle ta lang tid før det kom en fullstendig fredning av hval langs Finnmarkskysten og da var havet nesten tømt.

¹³⁷ Johnsen 1959: 407

Kilder og litteratur:

Bibliografi:

- Arntzen, G. J. (Red.). (2005). *Norsk biografisk leksikon 9 Sundt-Wikborg: Johan Sverdrup*. Gyldendal.
- Berg, R. (2016). *Norsk utanrikspolitikk etter 1814*. Samlaget.
- Bjørge, N. Rian, Ø & Kaartvedt, A. (1995). *Selvstendighet og union fra middelalderen til 1905*. (Bd. 1). Universitetsforlaget.
- Brøgger, A. W. (1947) *Kongespeilet: en oversettelse*. Aschehoug.
- Eriksen, K. E. & Niemi, E. (1981). *Den finske fare: Sikkerhetsproblemer og minoritetspolitikk i nord 1860 – 1940*. Universitetsforlaget.
- Eriksen, E. K. (1992). «Den russiske fare». *Arvefiende eller god nabo?* i Niemi, E. (red.). Pomor: Nord-Norge og Russland gjennom tusen år. (s. 38-52). Gyldendal.
- Hofstad, K. (2023, 22. januar). Geografisk mil. I *Store norske leksikon*.
https://snl.no/geografisk_mil
- Jacobsen, A. (2008). *Svend Foyn: fangspioner og nasjonsbygger*. Aschehoug
- Johansen, K. E. (2014). Stagnasjon eller reformer? I N. Kolle. (Red.), *Norsk fiskeri og kysthistorie 1880-1970: En næring i omforming*. (Bd. 3). (s. 17-42). Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS
- Johansen, K. E. (2014). Motstand mot ny teknologi og driftsmåtar. I N. Kolle. (Red.), *Norsk fiskeri og kysthistorie 1880-1970: En næring i omforming*. (Bd. 3). (s. 105-134). Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS
- Johnsen, A. O. (1959). *Den moderne hvalfangsts historie: opprinnelse og utvikling*. (Bd. 1). Aschehoug.
- Kalland, A. (2014). *Hval og hvalfangst på Vestlandet 1600-1910*. Novus forlag
- Melve, L. (2018). *Kildekritikk – en kort historikk*, i Melve, L. & Ryymin, T. (red.). Historikerens arbeidsmåter (s. 35-43). Oslo: Universitetsforlaget
- Myhre, J. E. (2015). *Norsk historie. 1814-1905* (2. utg). Det norske samlaget.
- Niemi, E. (1992). *Naboer gjennom 1000 år*, i Niemi, E. (red.). Pomor: Nord-Norge og Russland gjennom tusen år. (s. 9-30). Gyldendal.
- Schwach, V. (2000). *Havet, fisken og vitenskapen: Fra fiskeriundersøkelser til havforskningsinstitutt 1860-2000*. Havforskningsinstituttet.

Stortinget. (2024, 5. februar). *Politisk arena*. Stortinget.no.

<https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Arbeidet/Moter-og-vedtak/>

Tjernshaugen, A. (2018). *Hvaleventyret: Hvordan vi nesten utryddet det største dyret som har levd*. Kagge forlag

Tønnesen, J, N. (1967). *Den Moderne hvalfangst Historie: opprinnelse og utvikling* (Bd. 2). Norges hvalfangstforbund.

Primærkilder:

Oth. Prp. No. 23. (1880). *Om udfærdigelse af en lov angaaende fredning af hval i Finmarkens amt*. Indre departementet. [https://www.stortinget.no/no/Saker-og-](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1880&paid=3&wid=a&psid=DI)

[publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1880&paid=3&wid=a&psid=DI](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1880&paid=3&wid=a&psid=DI)
[VL342&pgid=a_0767](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1880&paid=3&wid=a&psid=DI)

Indst. O. No. 40. (1880). *Indstilling fra Næringskomite No. 1 angaaende kongelig proposisjon til lov om fredning af hval i Finmarkens amt*. Næringskomiteen.

[https://www.stortinget.no/no/Saker-og-](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1880&paid=6&wid=a&psid=DVL1370&pgid=a_1085)
[publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1880&paid=6&wid=a&psid=](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1880&paid=6&wid=a&psid=DVL1370&pgid=a_1085)
[DVL1370&pgid=a_1085](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1880&paid=6&wid=a&psid=DVL1370&pgid=a_1085)

Dokument No. 41. (1880) *Udtalelser fra hr. Svend Foyn angaaende fredning af hval i Finnmarkens amt*. Næringskomiteen.

[https://www.stortinget.no/no/Saker-og-](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1880&paid=5&wid=a&psid=DI)
[publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1880&paid=5&wid=a&psid=DI](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1880&paid=5&wid=a&psid=DI)
[VL660&pgid=a_0411](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1880&paid=5&wid=a&psid=DI)

Beh. O.tid. 394. (1880, 29.mai). *Stortingstidende: Ang. Lov om fredning af hval*. Odelstinget.

[https://www.stortinget.no/no/Saker-og-](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1880&paid=-stid&wid=2&psid=DIVL182&pgid=2_0408)
[publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1880&paid=-](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1880&paid=-stid&wid=2&psid=DIVL182&pgid=2_0408)
[stid&wid=2&psid=DIVL182&pgid=2_0408](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1880&paid=-stid&wid=2&psid=DIVL182&pgid=2_0408)

Beh. L.tid. 88. (1880, 11. juni) *Ang. lov om fredning af hval*. Lagtinget.

[https://www.stortinget.no/no/Saker-og-](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1880&paid=-stid&wid=2&psid=DIVL736&pgid=2_0656)
[publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1880&paid=-](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1880&paid=-stid&wid=2&psid=DIVL736&pgid=2_0656)
[stid&wid=2&psid=DIVL736&pgid=2_0656](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1880&paid=-stid&wid=2&psid=DIVL736&pgid=2_0656)

Beh. O.tid. 536. (1880, 14. juni). *Eftermiddagsmøde den 14. juni*. Odelstinget.

[https://www.stortinget.no/no/Saker-og-](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1880&paid=-stid&wid=2&psid=DIVL736&pgid=2_0656)

[publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1871-1891&mtid=12&vt=a&did=DIVL37946](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1871-1891&mtid=12&vt=a&did=DIVL37946)

Lagth. 2den Gang. L.tid. 114. (1880, 15. juni). *Møde den 15de juni*. Lagtinget.

https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1880&paid=-stid&wid=2&psid=DIVL736&pgid=2_0682

